

T. XIX (2016) Z. 3 (43)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

Court rulings concerning
confiscated press materials
published in the Legal
Chronicle of the *Gazeta
Lwowska* in 1894–1914

**„Wyroki prasowe”
polskiej prasy
w świetle „Dziennika
urzędowego”
„Gazety Lwowskiej”
z lat 1894–1914**

Instytut Informacji
Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
ul. W. Bojarskiego 1
PL 87-100 Toruń
e-mail: gmg@umk.pl

**Grażyna
GZELLA**

KEY WORDS:
Polish press in the late 19th and early
20th century, Galicia, Austrian press law,
Gazeta Lwowska

SŁOWA KLUCZOWE:
„Gazeta Lwowska”, prawo prasowe, Galicja,
prasa polska Galicji

ABSTRACT
In 1894–1914 the Legal Chronicle of the
Gazeta Lwowska reprinted Galician court rulings
concerning press materials confiscated by the
prosecution. This article surveys these rulings
and the justification they offer for upholding
or rejecting the prosecutor’s confiscation orders
as well as his reasons for classifying the
publication of the impugned text as a (potential)
offence or a crime.

ABSTRAKT
W „Dzienniku urzędowym”
„Gazety Lwowskiej”, w części „Wyroki
prasowe”, publikowano decyzje sądów
galicyjskich stwierdzające, czy treść
zakwestionowanego przez prokuratora
tekstu wypełnia znamiona przestępstwa lub
wykroczenia i zlecające jego konfiskatę.
W artykule ukazano tę działalność sądową
w latach 1894–1914.

Streszczenie

„Gazeta Lwowska” jako organ urzędowy C.K. Namiestnictwa na swych łamach publikowała wyroki prasowe sądów austro-węgierskich, w tym również galicyjskich. Podawano w nich tytuł gazety czy czasopisma, numer, tytuł inkryminowanego tekstu, ustępy których wyrok dotyczył i orzeczenie sądu. Po 1894 r., w związku ze zniesieniem kaucji, liczba wyroków wyraźnie zwiększyła się, stąd próba scharakteryzowania tego procesowego dorobku prasy polskiej.

Tematyka kontroli treści w zaborze austriackim poruszana była przez długie lata fragmentarycznie. Opisywano cenzurowanie niektórych tytułów prasowych¹, wybranych druków w oparciu o akta sądowe² bądź charakteryzowano funkcjonowanie systemu, jednak niezbyt wyczerpująco, ograniczając zagadnienie chronologicznie bądź uogólniając problem³. W ostatnim czasie szczegółowo zagadnieniem cenzury prasy w Austrii pod względem prawnym zajął się Andrzej Dziadzio⁴, on też w kilku artykułach przedstawił kwestie konfiskat prasy zarządzanych na podstawie niektórych paragrafów ustawy karnej⁵, jednak w tym ostatnim wypadku oparł się jedynie na materiałach archiwalnych zespołu: Akta Sądu Krajowego Karnego w Krakowie, zgromadzonych w krakowskim Archiwum Państwowym (obecnie Narodowym). W rezultacie w wielu dotychczas opublikowanych tekstach wykorzystywano jedynie materiały archiwalne zgromadzone w Krakowie, nie analizowano zaś akt wytworzo-

¹ Zob. np.: J. Buszko, *Walka „Naprzodu” z cenzurą” (1892–1914)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1960, nr 5/6, s. 120–129; E. Skorupa, *Na ławie oskarżonych. (Konfiskaty prasowe w Krakowie w drugiej połowie XIX w. na wybranych przykładach)*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, t. 2, Kraków 1993, s. 202–214; taż, „Znamiona zbrodni”. *Cenzura i o cenzurze na łamach lwowskiego „Szczutka” i krakowskiego „Diabła”*, [w:] *Piśmiennictwo — systemy kontroli — obiegi alternatywne*, t. 1, pod red. J. Kosteckiego, A. Brodzkiej, Warszawa 1992, s. 328–354; G. Gzella, *Redaktorów „Nowin ze Świata” kłopoty z prokuraturą*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2000, z. 1(5), s. 35–47.

² Zob. np. A. Garlicki, *Rodzaje konfiskat prasowych w Krakowie w latach 1900–1914*, „Przegląd Historyczny”, t. 54: 1963, nr 3, s. 457–472; G. Wrona, „Zbrodnia czy występki” — *indeks zakazanych druków nieperiodycznych w świetle akt sądowych Archiwum Państwowego w Krakowie. Przyczynek do dziejów cenzury w Galicji przelomu XIX i XX wieku*, [w:] *Kraków — Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 1, pod red. H. Kosętki, B. Góry, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 76–90.

³ Zob. np. A. Aleksiewicz, *Cenzura w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji Zachodniej w pierwszej połowie XIX wieku*, „Roczniki Biblioteczne” 1975, z. 1/2, s. 39–57; M. Śliwa, „Zabytek despotyzmu” — *cenzura w Galicji*, [w:] *Granice wolności słowa. Materiały konferencji naukowej. Kielce 4–5 maja 1995 r.*, pod red. G. Miernika, Kielce 1999, s. 37–45.

⁴ A. Dziadzio, *Cenzura prasy w Austrii (1862–1914). Studium prawnohistoryczne*, Kraków 2012.

⁵ Tenże, *Antysemityzm jako powód konfiskat prasowych. Orzecznictwo sądów krakowskich (XIX i XX w.)*, [w:] *Cuius regio, eius religio?*, t. 2, red. G. Górski, L. Ćwikła, M. Lipska, Lublin 2008, s. 211–226; tenże, *Ochrona prawna Kościoła i religii katolickiej w monarchii austriackiej w świetle konfiskat prasy galicyjskiej (XIX/XX w.)*, [w:] *Spółczesność a władza. Ustrój, prawo, idee*, pod red. J. Przygodzkiego, M.J. Ptaka, Wrocław 2010, s. 529–538.

nych w innych sądach i przechowywanych w pozakrakowskich archiwach. Ponadto zarówno w Krakowie, jak i w innych miastach, w których urządowały sądy nie zachowały się komplety akt procesowych⁶. Wszystko to uzasadnia chęć spojrzenia na kwestie dotyczące konfiskowania prasy polskiej w oparciu o roczniki „Gazety Lwowskiej”⁷, na łamach której ogłaszano decyzje sądów krajowych i obwodowych. Wyjaśnienia wymagają przyjęte ramy chronologiczne. Dnia 9 lipca 1894 r. zniesiono w Austrii obowiązek płacenia kaucji przez wydawcę czasopisma, co spowodowało wzrost liczby tytułów i konfiskat. Ponadto ustawa ta nałożyła na prokuraturę obowiązek oznaczenia zdań artykułu, które stały się przyczyną zarządzonej konfiskaty i uzasadnienia ich niezgodności z prawem (o czym dalej), a to poszerzyło objętość informacji drukowanych w „Gazecie Lwowskiej”. Rok 1914 i początek pierwszej wojny światowej zamyka okres funkcjonowania kontroli wprowadzonej ustawą z 1862 roku, stąd badania zakończono na 30 lipca, wtedy bowiem opublikowano ostatni wyrok sprzed wybuchu wojny.

Wydawana od 1811 roku „Gazeta Lwowska” od początku swego istnienia funkcjonowała, jak napisano w prospekcie, jako organ zawierający „rozporządzenia monarsze, obwieszczenia tutejszej władzy politycznej, sądów i innych urzędów, krajsamtów i magistratów”⁸, zaś z dniem 17 listopada 1847 roku stała się organem urzędowym rządu austriackiego⁹.

Na łamach „Gazety Lwowskiej” informacje o zatwierdzeniu konfiskat poszczególnych tytułów prasy polskiej publikowano w stałym dziale nazwanym „Dziennik urzędowy”, na który składały się między innymi „Licytacje”, „Upadłości”, „Spadki”, „Kuratele”, „Firmy”, „Konkursy”, „Księgi gruntowe”, „Różne obwieszczenia” i „Wyroki prasowe”. Decyzje drukowane w tej ostatniej części „Dziennika

⁶ Zdaniem A. Garlickiego, *Rodzaje konfiskat prasowych...*, s. 458–459 zespół Sądu Krajowego Karnego krakowskiego w Archiwum Państwowym (obecnie Narodowym) w Krakowie zawiera 1445 spraw, co stanowi ok. 73% wszystkich procesów w sprawach prasowych. Odsetek akt zachowanych dla poszczególnych lat mieści się w przedziale między 36 a 91%. Z kolei M. Dalecki w artykule *Z dziejów ustroju i kancelarii sądów w środkowej Galicji w latach 1855–1918*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” t. 9: 1995, s. 108 wskazał na szczątkowość akt sądów obwodowych środkowej Galicji.

⁷ Nie zachował się komplet numerów „Gazety Lwowskiej” z lat 1894–1914. Jednak wydaje się, że pojedyncze luki nie wypaczą ogólnej liczby przeprowadzonych konfiskat i wniosków z tego wynikających. Nie dotarto do „Wyroków prasowych” w następujących numerach: 1894 nr 93; 1895 nr 223; 1896 nr 207, 241; 1897 nr 298; 1898 nr 264; 1899 nr 1, 41, 200, 203, 204, 205, 216, 224, 225, 232, 233, 263, 270, 271, 272, 273, 278, 279, 280, 286; 1900 nr 59, 200, 243; 1901 nr 85, 202; 1902 nr 33, 40, 254, 258; 1903 nr 48, 119, 152, 167, 199, 214, 257; 1904 nr 26, 119, 200; 1905 nr 7, 37, 170, 196, 199; 1906 nr 36, 292, 295; 1907 nr 10, 27, 181, 220; 1908 nr 52, 147, 1910 nr 236; 1911 nr 46, 221, 253; 1912 nr 185; 1913 nr 200.

⁸ W. Bruchnański, *Czasopiśmiennictwo galicyjskie 1773–1811. Historia „Gazety Lwowskiej” 1811–1848*, [w:] *Stulecie „Gazety Lwowskiej” 1811–1911*, t. 1, cz. 1, Lwów 1911, s. 46.

⁹ B. Gubrynowicz, *Historia „Gazety Lwowskiej” 1848–1862*, [w:] tamże, s. 121; J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków 2008, s. 34.

urzędowego” zapadały w oparciu o najważniejsze regulacje w zakresie postępowania wobec prasy w monarchicznej Austrii. Podstawę stanowiła Ustawa Prasowa z 17 grudnia 1862 roku. W myśl § 17

Z każdego numeru lub zeszytu pisma periodycznego drukarz ma jednocześnie z rozpoczęciem rozdzielania lub rozsyłki, z każdego zaś innego druku nie należącego do wyjątków § 9 [chodziło o formularze, cenniki, karty wizytowe — przyp G.G.] i nie obejmującego więcej niż pięć arkuszy druku, co najmniej na dwadzieścia cztery godziny przed rozdzieleniem lub rozsyłką, złożyć władzy bezpieczeństwa w miejscu wydawnictwa, a w miejscach gdzie jest siedziba prokuratora państwa, także i jemu po jednym egzemplarzu¹⁰.

Gdy kontrolujący treści takiego druku prokurator stwierdził naruszenie ustawy karnej, na podstawie §§ 489¹¹ i 493 oraz § 37¹² ustawy prasowej zarządził konfiskatę i zwracał się do sądu o jej zatwierdzenie oraz zakaz rozpowszechniania numeru bądź tekstu i zniszczenie nakładu. Taka forma kontroli i egzekucji prawa była nowością nie tylko w państwie austriackim. Podczas gdy np. w zaborze pruskim w tym czasie przed sądem stawiano konkretną osobę odpowiedzialną za treści opublikowane w gazetach czy czasopismach, to w Austrii tak zwane postępowanie obiektywne (przedmiotowe) w sprawach prasowych oskarżało tekst a nie osobę¹³. Prokurator zazwyczaj wnioskował o stwierdzenie, że treść zakwestionowanego tekstu wypełnia znamiona przestępstwa lub wykroczenia i żądał jedynie konfiskaty numeru. Sąd podejmował decyzję na posiedzeniu niejawnym w obecności prokuratora, a orzeczenie wywieszano w siedzibie sądu i ogłaszano w gazecie urzędowej. Kwestie te regulowała „Ustawa z dnia 23 maja 1873, zaprowadzająca kodeks postępowania karnego”, której paragraf 493 głosił:

¹⁰ Treść ustawy zob.: *Ustawa prasowa z dnia 17 grudnia 1862 roku*, [w:] *Ustawodawstwo prasowe. Zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników oraz orzecznictwo sądów*, zebrał i oprac. L. Zieleniewski, Warszawa 1933, s. 76–92.

¹¹ Paragraf ten głosił: „Sąd orzecze w dniach trzech albo zatwierdzenie albo uchylenie przytrzymania. Jeżeli zatwierdzenie nie nastąpi w dniach ośmiu po skutecznieniu przytrzymania, a ze strony prokuratora nie wisi w toku instancji zażalenie przeciw odmowie zatwierdzenia wówczas przytrzymanie gaśnie i władza bezpieczeństwa na żądanie strony obowiązana jest takowe natychmiast uchylić...” *Ustawa z dnia 23 maja 1873, zaprowadzająca kodeks postępowania karnego*, „Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i Krajów w Radzie Państwa Reprezentowanych” 1873, nr 119.

¹² Napisano w nim: „We wszystkich wypadkach zakazu pisma drukowego, sąd może także orzec o zniszczeniu uznanego za karygodne pisma w całości lub w części, jak i o zniszczeniu służących do jego uwielokrotnienia składów czcionek, płyt, form, kamieni itd. Zniszczenie druków nie rozciąga się atoli na te egzemplarze, które już przeszły w posiadanie trzecich osób na ich własny użytek.” Zob. *Ustawa prasowa z dnia 17 grudnia...*, s. 91.

¹³ W Krakowie w latach 1900–1914 sprawy karne przeciw osobom, w stosunku do ogółu wszystkich spraw prasowych, stanowiły zaledwie 13%, a w całej Austrii 5%. Zob.: A. Dziedzic, *Cenzura prasy...*, s. 9.

Chociażby prokurator nie wnosił oskarżenia przeciw nikomu w szczególności, wolno mu żądać w interesie ogółu, ażeby sąd orzekł czy osnowa pisma drukowego stanowi przestępstwo i ażeby w tym czasie orzekł zakaz dalszego rozpowszechniania. Orzeka o tym trybunał pierwszej instancji, a jeśli chodzi o przekroczenie właściwy sąd powiatowy, po wysłuchaniu prokuratora na posiedzeniu niejawnym, jednakże orzeczenie takowe nie przesądza postępowania karnego, jakie by mogło być później wytoczone przeciw komuś w szczególności. Przeciw orzeczeniu sądu, które w razie wydania zakazu w siedzibie sądowej jawnie wywiesić i przez gazetę urzędową ogłosić należy, każdy komu na tym zależy, może w dniach ośmiu po ogłoszeniu wystąpić ze sprzeciwem, który będzie rozstrzygnięty przez sąd na posłuchaniu jawnym po wysłuchaniu prokuratora i tego kto sprzeciw zakłada¹⁴.

Ustawodawstwo prasowe uzupełniały zmiany i uzupełnienia Ustawy Prasowej z 15 października 1868¹⁵ i 9 lipca 1894 roku. Dodatkowo ustawa znosząca kaucję w paragrafie piątym stwierdzała:

Jeżeli areszt na śródkrajowe periodyczne pismo drukowe zarządził prokurator państwa albo jeżeli zarządziła go władza bezpieczeństwa, wymienić należy przy wykonaniu aresztacyi, jeżeli ją zarządzone z powodu osnowy pisma drukowego, artykuł, który jest przyczyną aresztu, zaś w innych wypadkach powód aresztacyi. Jeżeli areszt zarządzone tylko z przyczyny niektórych ustępów pewnego artykułu, wzmiankowane ustępy wymienić należy przy wykonaniu aresztu¹⁶,

a to dawało stronie wnoszącej ewentualny sprzeciw wobec decyzji sądu większe szanse na uchylenie konfiskaty.

Wyroki prasowe w Galicji, w myśl ustawy z dnia 9 marca 1869 roku, zapadały w sądach obwodowych i krajowych (funkcjonowały w głównych miastach krajów koronnych, w przypadku Galicji były to Kraków i Lwów), przy których powołano sądy przysięgłych dla przestępstw popełnionych drukiem oraz sądach krajowych wyższych jako instancjach odwoławczych¹⁷. Orzeczenia sądów wszystkich typów publikowano na łamach „Gazety Lwowskiej”.

Analizując kolejne roczniki „Gazety Lwowskiej” z lat 1894–1914 wzięto pod uwagę „wyroki prasowe” dotyczące polskich, polskojęzycznych czasopism oraz dodatków do nich, jeżeli stanowiły integralną część numeru, wydawanych na terenie Galicji i periodyków zagranicznych, których rozpowszechnianie na terenie zaboru

¹⁴ Ustawa z dnia 23 maja 1873...

¹⁵ Redaktor lub wydawca zyskał prawo do złożenia w ciągu ośmiu dni sprzeciwu od decyzji sądu o konfiskacie. W ponownej, publicznej tym razem rozprawie sąd wydawał decyzję o uchyleniu konfiskaty bądź o odrzuceniu sprzeciwu. A. Dziadzio, *Cenzura prasy...*, s. 28.

¹⁶ Ustawa z dnia 9 lipca 1894, częściowo znosząca a częściowo zmieniająca postanowienia ustawy z dnia 17 grudnia 1862 i ustawy o postępowaniu karnym z dnia 23 maja 1873, „Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i Krajów w Radzie Państwa Reprezentowanych” 1894, nr 161.

¹⁷ Szerzej zob.: M. Dalecki, *Z dziejów ustroju i kancelarii sądów...*, s. 97–113.

austriackiego stało się niemożliwe z powodu decyzji o konfiskacie. Badaniami nie objęto kalendarzy, broszur, odezów, również ocenianych na podstawie prawa prasowego, jednak nie mających charakteru periodycznego. W rezultacie odnaleziono wyroki sądów obwodowych w Brzeżanach, Jaśle, Kołomyi, Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie, Samborze, Sanoku, Stanisławowie, Tarnopolu, Tarnowie i Wadowicach, sądów krajowych krakowskiego i lwowskiego oraz Cesarsko-Królewskich Sądów Krajowych Wyższych w Krakowie i Lwowie. Łącznie w latach 1894–1914 na łamach „Gazety Lwowskiej” opublikowano 3442 wyroki sądów różnych instancji o konfiskatach całych artykułów bądź ich fragmentów, zakazie dalszego rozpowszechniania tekstu bądź ustępów z niego i niejednokrotnie nakazie zniszczenia zajętego nakładu. Liczba ta rozkłada się nierównomiernie na poszczególne lata. Najwięcej ogłoszeń stwierdzających zasadność konfiskaty opublikowano w roku 1902, bo aż 389, najmniej w 1909 — 79¹⁸. W kolejnych latach było to odpowiednio, najwięcej: 1900 — 363, 1901 — 301, 1899 — 219, najmniej: 1906 — 88, 1896 i 1907 po 94. Należy zauważyć, że lata 1899–1903 to okres niezwykle ożywionej działalności prokuratury i sądów. W ciągu tych pięciu lat wydrukowano aż 1479 komunikatów stwierdzających zasadność konfiskaty, co stanowi łącznie 43% wszystkich odnalezionych. W tym trudnym dla prasy czasie pod względem liczby zatwierdzonych konfiskat dominowały oczywiście sądy krakowski i lwowski, chociaż i tu decyzje sądów rozłożyły się nierównomiernie.

Tabela 1

Liczba zatwierdzonych konfiskat w latach 1899–1903

Rok	Kraków	Lwów	Przemyśl	Rzeszów	Stanisławów	Nowy Sącz	Tarnopol	Sambor	Razem
1899	69	114	31	4	–	1	–	–	219
1900	184	155	16	1	–	6	–	1	363
1901	158	137	1	1	–	4	–	–	301
1902	155	227	1	–	5	–	1	–	389
1903	96	104	2	1	4	–	–	–	207
Razem	662	737	51	7	9	11	1	1	1479

Lwowski sąd nie tylko w latach 1899–1903 zdominował statystykę prasową. Również w całym okresie objętym badaniami we Lwowie podjęto największą liczbę decyzji o konfiskacie, zakazie rozpowszechniania i zniszczeniu zajętego nakładu. W ogólnej

¹⁸ W pierwszym roku objętym badaniem — 1894 wydrukowano 50 „wyroków prasowych”, ale liczba ta dotyczy okresu od 9 lipca.

liczbie 3442 „wyroków prasowych” sądów galicyjskich opublikowanych na łamach „Gazety Lwowskiej” aż 1636 stanowiły decyzje sądu lwowskiego, co stanowi blisko 48%. Na drugim miejscu był sąd krakowski — 1591 decyzji, na kolejnych przemyski — 116, rzeszowski — 18, nowosądecki — 16, stanisławowski — 15 i inne.

Między 1894 a 1914 rokiem na łamach „Gazety Lwowskiej” poinformowano o decyzjach sądów zarządzających konfiskatę aż 242 tytułów prasowych. Typowe ogłoszenie o konfiskacie zawierało: nazwę sądu podejmującego decyzję, informację o wnioskodawcy, podstawę prawną jego działań, numer periodyku, jego tytuł, datę wydania, tytuł artykułu, inkryminowane ustępy, paragrafy na podstawie których wydano decyzję. Przykładem może być następujący, niezbyt długi tekst:

C.k. Sąd Krajowy jako prasowy na wniosek c.k. Prokuratora Państwa po myśli § 493 p.k. orzekł, że zamieszczony w nr 16 czasopisma „Mieszczanin” z dnia 22 kwietnia 1900 artykuł pod tytułem „Zmiana ustawy przemysłowej” od słów „Zaznaczyć nam” do końca str. 3, łam 3 zawiera znamiona występku z Art. III ustawy z 17 grudnia 1862 Nr 8 Dz.p.p., że zakazuje się rozszerzania tego artykułu.

C.k. Sąd krajowy jako prasowy
Kraków, dnia 24 kwietnia 1900¹⁹

Sąd lwowski używał sformułowania: „Wskutek tej uchwały wzbronione jest dalsze rozpowszechnianie tego artykułu, a zabrany nakład ma być zniszczony”²⁰. Szerzej rozpisywano decyzję sądu przemyskiego dodając np.:

zatem zarządzona przez c.k. Prokuraturę Państwa na dniu 12 sierpnia 1894 i wykonana w dniu tym samym konfiskata jest usprawiedliwioną, cały nakład powyższego artykułu ma być zniszczony i dalsze rozpowszechnianie tegoż artykułu niniejszym zabrania się. Co niniejszym do powszechnej wiadomości podaje się²¹.

Tenże sąd jako jedyny w kilku orzeczeniach wydrukował uzasadnienie swej decyzji. W komunikacie o zarządzonej 2 grudnia 1903 r. konfiskacie napisano:

albowiem ustęp inkryminowany zawiera nie tylko wprost bluźnierstwa przeciw Bogu, ale także okazuje przez wyszydzenie nabożeństwa i wiary wzgardę religii, co stanowi zbrodnię obrazy religii według § 122 a) b) u.k., zatem usprawiedliwioną jest konfiskata tego numeru czasopisma „Nowy Głos Przemyski” przez c.k. Prokuraturę Państwa zarządzoną²².

¹⁹ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 200 z 2 V 1900.

²⁰ Zob. np. *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 112 z 16 V 1900.

²¹ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 188 z 18 VIII 1894.

²² *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 279 z 5 XII 1903.

Niektóre z periodyków konfiskowano tylko raz, inne wielokrotnie. Zdecydowanie w kręgu zainteresowań galicyjskich prokuratorów były: wychodzący w Krakowie organ Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej „Naprzód” — informacje o jego skonfiskowaniu w omawianym okresie opublikowano 438 razy, lwowski tygodnik polityczno-społeczny i literacki „Monitor” — wydrukowano 423 decyzje sądu, satyryczno-polityczny krakowski „Bocian” — 237 komunikatów, krakowskie „Prawo Ludu”: tygodnik ilustrowany, polityczny, społeczny, rolniczy i oświatowy — 137, wydawany w Krakowie katolicki dziennik „Głos Narodu” — 104 razy. Ale np. o skonfiskowaniu „Chochlika Drukarskiego”, „Gazety Sądeckiej”, „Gońca Kresowego”, „Małpiego Zwierciadła”, „Robotnika Budowlanego” czy „Zgrzytów” poinformowano raz. Na ogólną liczbę 242 tytułów te jeden raz skonfiskowane, według komunikatów ogłoszonych na łamach „Gazety Lwowskiej”, stanowiły 37,2% (90 tytułów). Różnie rozkłada się również liczba ogłoszeń o konfiskatach pozostałych gazet i czasopism. I tak od 2 do 9 razy informowano o konfiskacie 95 tytułów (39,3%), od 10 do 50 — 45 periodyków (18,6%), od 51 do 100 — 6 (2,5%), od 101 do 200 — 3 (1,2%) i powyżej 200 razy zawiadomiono o konfiskacie 3 tytułów (1,2%). Z zestawienia tego wyniku, że na ogólną liczbę 242 tytułów aż 185 (76%) było skonfiskowanych poniżej 10 razy. Z kolei biorąc pod uwagę miejsce ukazywania się poszczególnych periodyków należy zauważyć, że konfiskaty zarządzano nierównomiernie. W latach 1894–1914 podjęto decyzje o konfiskacie 96 wydawnictw ciągłych wydawanych we Lwowie i 76 krakowskich. Z innych miast, biorąc pod uwagę liczbę konfiskat, wymienić można między innymi Nowy Sącz, Stanisławów, Przemyśl, Kołomyję, Rzeszów i Sanok. Dla siedmiu tytułów nie udało się ustalić miejsca wydawania (wyroki o konfiskacie wydały sądy we Lwowie — 4 i Krakowie — 3). Trzeba też pamiętać, że na ogólną liczbę 3442 konfiskat ogłoszonych w latach 1894–1914 na łamach „Gazety Lwowskiej” 96 czasopism lwowskich skonfiskowano blisko 2060 razy (średnio jeden tytuł ponad 21 razy), a 75 krakowskich nieco ponad 990 razy (średnio 13,2).

Sądy galicyjskie podejmowały również, chociaż niezbyt często, decyzje o konfiskatach czasopism zagranicznych wydawanych w języku polskim. Wśród ogłoszeń zamieszczonych na łamach „Gazety Lwowskiej” można odnaleźć decyzje o skonfiskowaniu, zakazie rozpowszechniania i zniszczeniu zajętego nakładu między innymi: „Gazety Katolickiej” z Chicago w 1894 roku²³, berlińskiej „Gazety Robotniczej” w 1895 r.²⁴, warszawskich: „Kurierka Robotniczego” w 1899 r.²⁵, „Muchy” w 1909

²³ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 251 z 3 XI 1894.

²⁴ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 98 z 30 IV 1895.

²⁵ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 133 z 14 VI 1899.

i 1913 r.²⁶, „Tygodnika Ilustrowanego” w 1913 r.²⁷, paryskiego „Rekruta” w 1903 r.²⁸, „Światła” wydawanego w Londynie w 1899 r.²⁹

Trzeba również pamiętać, że jedna, opublikowana w „Gazecie Lwowskiej” decyzja o konfiskacie dotyczyć mogła kilku artykułów i czasami kilkudziesięciu ustępów w nich zawartych. Najbardziej drastyczny może być przykład krakowskiego „Bociana”. Z numeru 13. tego pisma z 1 lipca 1904 r. skonfiskowano 33 artykuły³⁰, a z numeru 20., opublikowanego 15 października 1899 roku, skonfiskowano łącznie 5 artykułów w całości, 17 artykułów we fragmentach i 3 teksty pod rycinami, łącznie oskarżeniem objęto 25 utworów zamieszczonych w inkryminowanym numerze³¹.

Sądy w swych komunikatach o zarządzanej konfiskacie każdorazowo podawały paragrafy będące podstawą decyzji. Odwołując się do przytoczonego powyżej przypadku jednego numeru „Bociana”, tytułem przykładu, można wskazać podstawę prawną tej szczególnie rozbudowanej konfiskaty. Sąd uznał, że wyszczególnione w decyzji artykuły, ustępy artykułów i ryciny „zawierają znamiona występku i to pierwszy i drugi [całe artykuły — przyp. G.G.] z § 300 u.k., siódmy [fragment — przyp. G.G.] z § 303 u.k., reszta z § 516 u.k.”³². Pierwszy z wymienionych paragrafów był najczęściej wykorzystywany w orzecznictwie sądów galicyjskich. Paragraf 300 ustawy karnej z 27 maja 1852 roku głosił:

Kto publicznie, albo wobec kilku ludzi, albo w drukach, rozpowszechnianych rycinach, wizerunkach lub pismach stara się lżeniem, wyszydzeniem, nieprawdziwymi twierdzeniami lub przekręcaniem faktów poniżyć zarządzenia lub orzeczenia władz, albo w ten sposób podburzyć drugich do nienawiści, pogardy albo bezpodstawnych zażaleń przeciw władzom państwowym lub gminnym albo przeciw poszczególnym organom rządowym odnośnie do ich urzędowania, albo przeciw świadkom lub znawcom odnośnie do ich zeznań przed sądem, staje się winnym występku podburzania³³.

²⁶ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 244 z 26 X 1909; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 75 z 3 IV 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 77 z 5 IV 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 85 z 15 IV 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 90 z 20 IV 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 95 z 26 IV 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 126 z 5 VI 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 127 z 6 VI 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 134 z 14 VI 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 135 z 15 VI 1913; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 150 z 3 VII 1913.

²⁷ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 137 z 18 VI 1913.

²⁸ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 115 z 20 V 1903.

²⁹ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 133 z 14 VI 1899.

³⁰ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 148 z 1 VII 1904.

³¹ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 245 z 27 X 1899.

³² *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 245 z 27 X 1899.

³³ *Ustawa karna austriacka o zbrodniach, występach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852*, przeł. J. Przeworski, Warszawa 1924, s. 216.

Pod paragraf ten podciągana była wszelka krytyka rządu czy władz państwowych. Łącznie zastosowano go blisko 2500 razy w poszczególnych artykułach i fragmentach artykułów będących przedmiotem konfiskaty. Niemal równie często wykorzystywano paragraf 516 (za pornografię), którego winnym był ten „Kto rycinami lub sprośnymi czynami narusza obyczajność i wstydlivość rażąco i w sposób publiczne zgorszenie wywołujący”³⁴. Stosowano go przede wszystkim w stosunku do czasopism humorystyczno-satyrycznych, np. w 1901 roku na podstawie tego paragrafu wielokrotnie skonfiskowano krakowskiego „Bociana”, lwowskiego „Humorystę”, ale również lwowski „Żart”, „Krytykę”, „Monitor” i „Wiek XX”. Z paragrafów kodeksu karnego powodem konfiskaty był również § 491 należący do grupy występków i przekroczeń przeciw bezpieczeństwu czci, w którym stwierdzono:

Również dopuszcza się obrazy czci, kto drugiemu publicznie lub wobec kilku ludzi, w drukach, rozpowszechnianych paszkwilach lub rycinach jakiegokolwiek rodzaju czy to po nazwisku czy też przez znamiona do niego się odnoszące, bez przytoczenia pewnych faktów, zarzuca pogardliwie przymioty lub taki sposób myślenia albo naraża na publiczne pośmiewisko³⁵.

Na podstawie paragrafu 302 z kolei konfiskowano np. za antysemityzm i krytykę kleru, dotyczył on bowiem tych

Kto drugich nawołuje, zachęca lub usiłuje uwieść do nieprzyjaznych kroków przeciw różnym narodowościom (ludom), przeciw stowarzyszeniom religijnym albo innym stowarzyszeniom, przeciw poszczególnym klasom albo stanom społecznym, albo przeciw korporacjom prawnie uznanym, albo w ogóle mieszkańców państwa do wrogich przeciw sobie stronnictw³⁶.

Konfiskaty zarządzano również na podstawie §§ 487–495 dotyczących ochrony czci, § 303 za zniewagę prawnie uznanego Kościoła albo stowarzyszenia religijnego, § 305 za publiczne poniżenie instytucji małżeństwa, rodziny, własności, albo pochwalanie bezprawnych lub niemoralnych czynów, § 122 o zbrodni zniewagi religii. „Ustawa z 17 grudnia 1862 Nr 8 Dz.p.p. z r. 1863, dotycząca niektórych uzupełnień powszechnej ustawy karnej” zawierała dwa artykuły, również chętnie wykorzystywane w uzasadnieniach konfiskat. Były to art. IV i V, na podstawie których karano za podburzanie przeciw armii cesarskiej lub przeciw samodzielnemu jej oddziałowi oraz „jednej z obu izb rady państwa, przeciw sejmowi krajowemu, przeciw władzy publicznej [...]”³⁷.

³⁴ Tamże, s. 307.

³⁵ Tamże, s. 294.

³⁶ Tamże, s. 217.

³⁷ *Ustawa z 17 grudnia 1862 Nr 8 Dpp. Z r. 1863, dotycząca niektórych uzupełnień powszechnej ustawy karnej*, [w:] tamże, s. 295–296.

Zdarzały się również na łamach „Gazety Lwowskiej” informacje sądów o uchyleniu konfiskaty zarządzanej przez prokuratora. Np. sąd obwodowy w Przemyślu w 1900 r. orzekł, że w nr 14. „Głosu Przemyskiego” znalazły się cztery artykułu zawierające znamiona występku z §§ 302, 303 u.k., ale odmówił zatwierdzenia konfiskaty kolejnego, piątego tekstu³⁸. Nie zmieniło to sytuacji redakcji, bowiem w konkluzji podjęto decyzję o konfiskacie całego numeru czasopisma. W 1899 r. sąd lwowski usprawiedliwił konfiskatę jednego ustępu z artykułu umieszczonego w „Ruchu Katolickim”, ale zniósł konfiskatę innego fragmentu z tego samego tekstu³⁹.

Ponieważ zainteresowane strony po wyroku sądu pierwszej instancji mogły się odwołać do sądu wyższego — również takie wyroki ogłaszano na łamach „Gazety Lwowskiej”. Procedura postępowania sądu była podobna. Nie zarządzano rozprawy, a jedynie zatwierdzano lub odrzucało decyzję sądu niższego. W latach 1894–1914 w gazecie opublikowano 103 komunikaty o postanowieniach sądów krajowych wyższych w Krakowie i Lwowie, wśród których zdecydowanie przeważały lwowskie. W konstrukcji orzeczenia, podobnie jak w orzeczeniach sądów krajowych, podawano datę postanowienia sądu, datę, numer i tytuł periodyku ulegającego konfiskacie, tytuł artykułu i ewentualne zaskarżone ustępy oraz podstawę prawną decyzji sądu. Z czasem dołączano informację, że sprawę rozpatrzono „wskutek zażalenia c.k. Prokuratury Państwa”⁴⁰. W większości opublikowanych w „Gazecie Lwowskiej” wyroków o zarządzeniu konfiskaty sąd wyższy przychylił się do wniosku prokuratora. Jedynie w 1898 roku wydrukowano dwie i w 1901 r. jedną decyzje o odmowie. W 1898 r. obie decyzje dotyczyły „Głosu Narodu”. Poinformowano wówczas m.in. „C.k. Sąd Krajowy Wyższy w Krakowie postanowił [...] zmienić i odmówić wnioskowi c.k. Prokuratury Państwa w Krakowie” i dalej „tym samym odmawia się zatwierdzenia konfiskaty rzeczonoego czasopisma, znosi zakaz rozszerzania inkryminowanego artykułu”⁴¹. Z kolei w 1901 r. sąd lwowski przyznając, że zarządza przez prokuratora konfiskata „Kuriera Lwowskiego” w części jest uzasadniona, odmówił „wnioskowi c.k. Prokuratury Państwa na orzeczenie, że treść reszty ustępów tego artykułu zawiera znamiona występku z § 300 u.k. i na zatwierdzenie konfiskaty tej reszty ustępów”⁴². Wyjątkowo rzadko na łamach „Gazety Lwowskiej” wyższy sąd krajowy podawał uzasadnienie swej decyzji. W 1901 r. zatwierdzając konfiskatę nr 275 pisma „Wiek XX” napisano: „Autor w inkryminowanym ustępie od słów «mimo woli jednak» do «publicznemu porządkowi» usiłuje wyszydzeniem pobudzić do wzgardy i nienawiści przeciw c.k. armii austriackiej co stanowi znamiona

³⁸ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 85 z 13 IV 1900.

³⁹ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 258 z 12 XI 1899.

⁴⁰ Zob. np. *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 181 z 11 VIII 1897.

⁴¹ Zob. np. *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 198 z 1 IX 1898.

⁴² *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 235 z 12 X 1901.

powyższych występków” (chodziło o § 300 u.k. i Art. IV ustawy z 17 grudnia 1862 Nr 8 Dz.p.p. z r. 1863)⁴³.

Ponieważ ustawa z dnia 23 maja 1873 r. o postępowaniu karnym przewidywała możliwość konfiskaty pisma przez władzę bezpieczeństwa, na łamach „Gazety Lwowskiej” odnaleźć można kilka takich decyzji zarządzonych przez starostwo. I tak w 1904 r. nr 5. i w 1905 r. nr 17. i 28. „Tygodnika Jarosławskiego” skonfiskowano na polecenie c.k. starostwa w Jarosławiu⁴⁴, a w 1895 r. starostwo w Ropczycach zarządziło konfiskatę nr 11. czasopisma „Nowy Wieniec Polski”, a sąd lwowski ją zatwierdził⁴⁵.

Odstępstwem od pewnego schematu ogłoszeń zamieszczanych na łamach „Gazety Lwowskiej” w latach 1894–1914 był wyrok sądu obwodowego w Stanisławowie informujący o zatwierdzeniu konfiskaty nr 6. i 7. czasopisma „Służba Dworska”, gazety dla robotników rolnych powiatu buczackiego i innych powiatów podolskich. Poza stałymi elementami decyzji sądu dodano:

Wreszcie po myśli § 487 p.k. zarządza się, aby przesyłkę egzemplarzy powyższego czasopisma nadaną w tutejszym c.k. urzędzie pocztowym w paczce do Nr recepty 384 w dniu 29 grudnia 1905 pod adresem dra Moslera w Buczacu wstrzymano i takową jako uległą konfiskacie do c.k. sądu celem zniszczenia oddano⁴⁶.

Zestawienia statystyczne konfiskat prasy polskiej sporządzone w oparciu o „Gazetę Lwowską” dowodzą, że jest to materiał uzupełniający naszą dotychczasową wiedzę o tym zagadnieniu. Wydrukowane decyzje pozwalają na nowo spojrzeć na temat konfiskat i w połączeniu z aktami sądowymi umożliwiają stworzenie obrazu funkcjonowania prasy w Galicji. Wobec braku kompletu akt sądowych, na podstawie działu „Gazety Lwowskiej” „Wyroki prasowe” można podjąć próbę odtworzenia relacji redakcji prasy polskiej z austriacką prokuraturą i sądownictwem, odnaleźć inkryminowane teksty wydrukowane w poszczególnych gazetach czy czasopismach, wskazać powody konfiskat.

⁴³ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 17 z 22 I 1901.

⁴⁴ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 266 z 20 XI 1904; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 102 z 5 V 1905; *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 165 z 22 VII 1905.

⁴⁵ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 208 z 11 IX 1895.

⁴⁶ *Wyroki prasowe*, „Gazeta Lwowska”, nr 1 z 3 I 1906.

Bibliografia

„Gazeta Lwowska” 1894–1913.

Aleksiewicz A., *Cenzura w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji Zachodniej w pierwszej połowie XIX wieku*, „Roczniki Biblioteczne” 1975, z. 1/2, s. 39–57.

Buszko J., *Walka „Naprzodu” z cenzurą (1892–1914)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1960, nr 5/6, s. 120–129.

Dziadzio A., *Antysemityzm jako powód konfiskat prasowych. Orzecznictwo sądów krakowskich (XIX i XX w.)*, [w:] *Cuius regio, eius religio?*, t. 2, red. G. Górski, L. Ćwikła, M. Lipska, Lublin 2008, s. 211–226.

Dziadzio A., *Cenzura prasy w Austrii (1862–1914). Studium prawnohistoryczne*, Kraków 2012.

Dziadzio A., *Ochrona prawna Kościoła i religii katolickiej w monarchii austriackiej w świetle konfiskat prasy galicyjskiej (XIX/XX w.)*, [w:] *Spółczesność a władza. Ustrój, prawo, idee*, pod red. J. Przygodzkiego, M.J. Ptaka, Wrocław 2010, s. 529–538.

Garlicki A., *Rodzaje konfiskat prasowych w Krakowie w latach 1900–1914*, „Przegląd Historyczny”, t. 54: 1963, nr 3, s. 457–472.

Gzella G., *Redaktorów „Nowin ze Świata” kłopoty z prokuraturą*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2000, z. 1 (5), s. 35–47.

Jarowiecki J., *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków 2008.

Skorupa E., *Na ławie oskarżonych. (Konfiskaty prasowe w Krakowie w drugiej połowie XIX w. na wybranych przykładach)*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, t. 2, Kraków 1993, s. 202–214.

Skorupa E., *„Znamiona zbrodni”. Cenzura i o cenzurze na łamach lwowskiego „Szczytka” i krakowskiego „Diabła”*, [w:] *Piśmiennictwo — systemy kontroli — obiegi alternatywne*, t. 1, pod red. J. Kosteckiego, A. Brodzkiej, Warszawa 1992, s. 328–354.

Śliwa M., *„Zabytek despotyzmu” — cenzura w Galicji*, [w:] *Granice wolności słowa. Materiały konferencji naukowej. Kielce 4–5 maja 1995 r.*, pod red. G. Miernika, Kielce 1999, s. 37–45.

Wrona G., *„Zbrodnia czy występki” — indeks zakazanych druków nieperiodycznych w świetle akt sądowych Archiwum Państwowego w Krakowie. Przyczynek do dziejów cenzury w Galicji przełomu XIX i XX wieku*, [w:] *Kraków — Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 1, pod red. H. Kosętki, B. Góry, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 76–90.